

Българите от Южна Добруджа, отвлечени в Молдова през 1916 г.

Спомени на Радослав Мирков Атанасов от село Гурково роден на 3.01.1896 г. починал на 2.VI.1982 г. за откарването муна за заточение в Молдова през август 1916 г.

През август 1916 година румънските управници съобщиха на селото, че в Меджидия трябва да се откара с каруци зимница. Там ще се продаде зърното срещу заплащане. От нашето село Гурково - Балчишка околия, събраха 67 души: млади момчета, 18-20 годишни /тези, които не бяхме ходили войници/ и стари хора, дето не подлежат на мобилизация.

Баща ми Мирко като че ли имаше нещо наум и преди да тръгна, ми подаде три наполеона с думите: "Таз работа не е много чиста. Я, Радославе, вземи тези пари!"

Тръгнахме с каруците. Криво ляво стигнахме Меджидия. Там гледаме много хора, и те чакат с каруците си, натаварени със зърно. По едно време взеха да се разпореждат. Викат ни: "Каруците с храната на тази страна!". Конете ги събират общо и ги връзват на коневръз на другата страна. Амуниците от конете почнаха да ги трупат една връз друга. Тогаз ми мина през ума връщане назад няма да има. Добре че се сетих да взема козеника / б. а. - завивката за конете /.

Една мразовита и гладна зима

Вечерта всички нашенци ни изтеглиха на една поляна, заградена с тел, там да пренощуваме. Какво ти ношуване? Такъв студ беше, а и уплахата голяма. Добре, че съм взел козеника, а тез, милите дето нямаха нищо освен туй, що е на гърба им - от студ трепереха.

На сутринта ни подкараха към пристанището. Натирват ни към шлепове, за да минем Дунава. Спизаме допу в шлепа народ, а вървопицата не спира. Взехме да викаме: "Няма място!" В това време слезе един от водещите конвой с пръчка в ръка, че като я завъртя и закрещя: "Я, колко място има. Да слизат още!" Натърпкаха ни като добитък, един до друг, не можеш ни да клекнеш, ни да седнеш. Около седмица шлепа не тръгваше. Дето гладни, ами и жаждата голяма. Карау път, който ни охраняваше, пълни шише с вода от Дунава и ни го пуска с въже долу. Ще се изтрепем да прием. Вътре в шлепа зад и лоша мизерия. От изпаренията, ламаринения покрив овлажня и започна да капе като дъжд. След като ми-

нахме реката, ни стовари на брега и от там тръгнахме пеш - все на север / после разбрахме, че се намираме около Яш /.

Изтощени от умора и глад, след няколко дни спряхме сред полето. Имаше сапльци (б. а. пльава, сено). Вечерите ставаша все похладни. Започнахме да си правим дупки в саплька и да спим там. Дупката затваряхме с въже, оплегено със слама. Освен сапльците, част от хората спяха под навес и пак си постилаха отгоре и отдолу слама.

През деня започнаха да ни карат да работим. Правехме изкопи за пътища. Цял ден се трепеш, а вечер в саплька. Глад голям. Ядохме мамалига, боб и картофи. Дрежите, с които бяхме тръгнали, се изпоксяха. На краката си започнахме да усукваме сплетена слама и парцали.

Копаш в дъжд, в кал. Голяма мизерия! Хората почнаха да умират от студ, глад и болести. В началото, още в шлепа, бяхме около хиляда и осемстотин души, от които тристачетиристотин оцеляхме. Другите измряха. Знаем, че на ден измиряха около десет души, защото работех в кухнята. На обяд, като давахме храната, щом не дойде някой да яде, значи или е болен, или е умрял.

Понякога ми даваха да сипвам храната. На всеки трябваше да отсипвам по двестри картофчета, за да стигне. Добре ама, мой братовчед, вуйчов син, си подава паницата. Като го видях какъв е слаб и изнемошил, реших да му туря повече картофи. Ех, че като ме видя надзирателят румънец, тъй силно ме удари, пък мой другар ме защити: "Остави чоака, бе! Един път да му сипе, че да се наяде кат хората."

Добре, че бях в кухнята на работа. Туй ми помогна да оцелея. Голям глад ни гонеше. Един единствен път съм преяждал и съм запомнил. Готвачът получаваше хляб от друго място. Носехме го с две каруци. Втората каруца я карах аз и докато държах юздите, се научих да отчупвам по еднадве хапчици от всеки хляб така, че никога да не забележи. Ама като друсна един път каруцата, пръстите ми отчупиха бая парче. Ами сега? Как да го залича? Рекох да изям целия хляб. Ядох, ядох бързах и после щях да умра от болки в стомаха. Де съм се насищал тъй!

Страх имаше бой. Веднъж сержант Капрал ме би, дето не съм измил боба и съм сложил да ври. Сол нямахме. Някои имаха каменна сол. Пуснеш ка-

мъчето в купичката с чорбата, вързано с парцалче и след малко го изваждаш. . .

ОЩЕ ЕДНА ГОДИНА ДАЛЕЧ ОТ ДОМА

Напролет надзирателите ни накараха да изкопаем бордей. Изкопахме дупка в земята, дълга стотина крачки и дълбока, колкото човешки бой. Отгоре я поткрих. Бордейт тесен, колкото да си легнеш и пътечка само да минеш. Вечер такъв тъмник, ча да идеш до мястото дето лягаш, четеш дирещите. Аз спях до петия дирек. От нечистотията сенавдиха въшки, колкото щеш. По главата толкоз много, че като прекараш ръката си по челото, те падат в шепата ти. Дрешните въшки пък сякаш да ни изпият кръвта.

Около накланен огън като си опънем дрехите близо до пламъците, въшките пукаха и измиряха. В слабните по тялото си чистехме гнидите с кочани, търкахме, докато ги изтръгнем. Пък нали бяхме и брадясали, гнидите ни колкото щеш. Много от нашите измряха въшките ги изядоха. Умрелите заравяхме край реката (река Прут б. а.)

Като истине тялото на мъртвеца, поблиските му или познати вземаха дрехите за себе си, а трупа оставяха пред бордея. Сутрин товареха телата и ги погребваха в общ гроб по около 20-30 човека. Знаем де ги погребваха, защото когато карахме хляб, сме срещали каруците с мъртъвците. Един път от туй, дето видях, тялото ми настръгна. Отдалеко гледам, се задава каруцата с нагаварените мъртви тела. Дребничкият, хилав пленник, който караше, се бе отпуснал сякаш нямаше хал да седи. Гледам зад каруцата вързан за краката труп на човек. После разбрахме, че мъртвото тяло паднало на земята, но нашенецът няма сили да го вдигне.

Гопяма мъка и мизерия! Много заточеници започнаха да бягат в Русия през р. Прут, когато замръзнеше. Избяга и мой първи братовчед Атанас Добрев. Беше оставил в село жена и деца. Не можах да се реша да избягам с него. След години се чу, че се оженил повторно и имал двама сина. Покъсно през войната 1944 г., когато съветската армия влязла в България, двама войници питали из района на Добрич за село Расовичени (Гурково). Искаха да разберат къде е роден и живял баща им.

За да ни сплещат да не бягаме, румънците ни казват, че там отгът имало холера. От ден на ден ставаше все потрудно и страшно. През вечер, през две,

подкарвахме под конвой петдесет души от нашите. Носеше сеслук, че ги хвърлят в кувия (яма, с токущо гасена вар). Страхме обхвана, когато една вечер бях отделен и аз. Тръгнахме. Охранявахме ни: един вържен отпред, един отзад и двама встрани. Караха ни през полето. Не помня колко вървахме, но по пътя плачех. Като наймлад, другите ме успокояваха: "Трай, бе, да стигнем. Там ще видим какво ни чака." Накрая стигнахме до един чифлик. Конвойт повика охраната и ни предадоха на тях. Вкараха ни в едно помещение и що да видим?! Там онези от нашите, дето ги бяха отвели преди това. Успокоихме се. Разбрахме, че отсега нататък ще работим в този чифлик. Той беше собственост на боерина (чифликчията б. а.) Б а д а р ъ у . Беше лятото на 1917 година. Работехме на полето. Повечето връзваха снопи, аз жънех с машина. Като наймлад ми дадоха да кара жътварката. Цял ден вървене. Започнаха да ме болят краката. От разговори вечер с моите другари, дето връзваха снопи на полето, разбрах, че работата им там е много полезна. Хем са заедно и си приказват, а по време на почивките имало и шегички. Много ми се искаше да работя на полето. Затова реших да се предреша така, че на другия ден сутринта, като ни разпределят за работа, да не ме познаят.

Отрязах на един чувал отвор за главата си. Нахлузих го и сложих калпак. Както винаги преди работата се строиш. Надзирателят, който ни проверяваше, попита на висок глас: "Къде е момчето с брадата, дето жъне?" Радвах се скрито, че не ме позна. "Няма го!" изви ка мой приятел. Взеха друг, аз на нивата. Връзвахме снопи и правехме кръстци. Тази работа вършихме много хора. Къде ти при тях бе весело! Там опознах Иван Колев от село Куртъ-Думань (Василево б. а.) Голям комик беше. Като се прибрахме в България отидох на гости у Иван и видях дъщеря му Сийка. След време я взехме за наша снаха. Омъжи се за помалкия ми брат Панчо.

БЯГСТВО

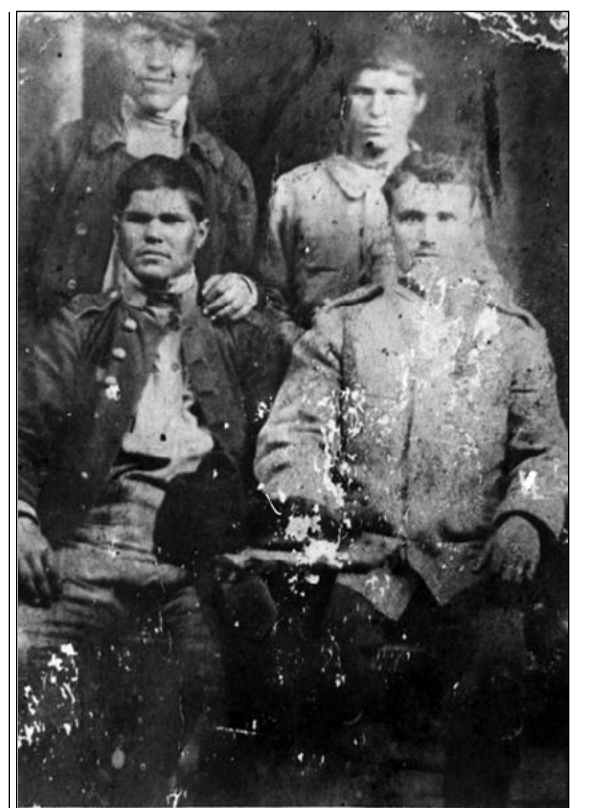
Лятото го изкарахме там на полето. Жътва и после харман. След прибирането на реколтата пак ни изпратиха да правим изкопи за пътища. Втората зима пак прекарахме в бордеи, но помалко хора. Храната все не стигаше и за да спечелим малко пари за напълним нужди, започнахме да правим трикраки столчета, вретена, дървени лъжици. Дялкахме,

сглобявахме и после ги продавахме из близките села. С препечелените пари си купувахме храна. Колкото повече време минаваше, все по често си мислехме за село, за нашите. Сънувах мама и тате. Друг път къщата и нашата нива. Пак голяма мъка! Особено каго дойде християнски празник. Веднъж в едно близко село около Яш село Биволяр (до река Прут) видяхме хубава къща с пармакли (ограда от дъски б. а.). Нещо трепна в мен. Веднага си помислих: "Тертиплия човек я е направил. Нашенец трябва да е". Попитахме един съсед на когото е къщата? Оказа се, че е на българин. На Коледа решихме да му идем на гости. Жената, която ни посрещна, говореше български. От нея разбрахме, че мъжът и е на фронта. На гости ни със сарми и кафе. Чувствах се като у дома си. Оттогава желанието ми да избягам нито за миг не ме и напускало.

Веднъж съм ходил в Яш. През една порта гледам оставени галоши. Обух ги върху цървулите си. Същия ден за първи път се возих на трамвай. По едно време усетих, че едно дете ме оглежда. Забелязах как побутвайки баща си, казва: "Тате, гледай този хем с цървули, хем с галоши!" Досрамя ме.

След като посъбрахме достатъчно пари от търговийката си, с Добри Николов мой съселанин, решихме да бягаме. Съставихме следния план. Ще изчакаме времето, когато уолняват войнишкия набор. Ще се снабдим с униформа и по време на движението на войници насамнатам ще се промъкнем до Дунава. В края на месец април 1918 г. завършихме приготовленията за бягството. По това време пак работихме изкопи за пътища. Към обяд двамата си направихме знак и отидохме един след друг в близката долчинка. Войнишките дрехи бяха уви ти ги носехме с нас. Като се отдалечихме достатъчно, ги облякохме.

Вече познавахме околността. Тръгнахме към Яш. По едно време както си вървахме по пътя, пладаме файтона на Бадарьу. Стъписяхме се и спряхме. Изведнъж ми хрумна да козируваме. Отдадохме чест, но той си четеше вестника и въобще не ни обърна внимание. Успокоихме се и продължихме. Бяхме се отдалечили доста и тъкмо минавахме по един мост, видяхме отдолу Димитър Христов (от Балчик) да отива за храната. Домиля ми за него, но беше стар и не се реши да бяга с нас. Тогава си помислих: "Дали ще доживее"

Радослав Мирков Атанасов (02.01.1896 - 02.07.1982) Роден в с. Гурково (Балчишко). Откаран на заточение в Молдова през август 1916 г. Успява да избяга след две тежки години на изтезание и непосилан труд. През 1980 г. ми разказа своите спомени, които през 1993 г. публикувах във в. "Балчик". Фото: Личен архив

да се върна жив и здрав?"

Стигнахме в Яш и правно на гарата. Купихме си билети и през оставашите няколко часа до влака тръгнахме из града. С пазарлък и срещу пари се снабдихме с шапки и шинели. Заприличахме на истински румънски войници. Щом ни срещнаха униформени и ни питаха "Откъде сте?", ние отговорихме: "От 77 ми полк".

На гарата срещнахме Петър Моралийски, също от нашето село Гурково, с още един бежанец. Събрахме се. Станахме четирима. Един друг се пазехме. Криво-ляво стигнахме до реката. Започнахме да се навъртаме около пристанището и мислехме как да стигнем отвъд. Поогледахме един спрян шлеп. Господинът, който се навърташе около него, ни попита: "За България листе?" Ние тикхо отговорихме: "За там сме." Тогава чухме найрадостната новина за деня: "Качвайте се! Сега ще дойде кораб и ще качи шлепа. После ще се прехвърлите на юраба". Разбрахме, че е австрийски.

Стигнахме български бряг. Отидохме да се регистрираме при германците. Те ни държаха под карантина 10 дни. Накараха ни да се изкъпем, дадох ни дрехи, алуминиева вилица, лъжица и бака. Голям ред имаше при германците!

До Добрич се добрахме с товарен влак. Оттам аз, Петър Моралийски и Добри Николов тръгнахме пеш за Расовичене (с. Гурково). По пътя ни настигна пощенската кола. Качихме се. На разклона за нашето село слязохме и продължихме да вървим пеш. След малко ни настигнаха с каруца дядо

Панайот и дядо Тачо върват ни се милите, а ние се чудим как да им кажем, че синовете им са умрели. Моите спътници се разприказваха, а аз се вгледах в далечината към нашата нива Калабаджика и съзрях брат ми Панчо, как оре. Идеше ми да викна, а сърцето ми ше изхвъркне. Каруцата спря пред нашия вратник. Слязох и за да не стресна нашите, пратих едно съседско момиченце, което си играеше наблизко, да иде вкъщи и да каже, че е дошъл гостенин. Излезе майка ми Мария. Прегърна ме и се разплака. През отворената врата видях до огнището стоеше баща ми Мирко. Стана бързо и той да ме посрещне. Майка ми тъкмо правела питки. Нахранихме се. Хубаво нещо е да те посрещнат с топли питки! Заразпитвах за братята и сестритеси, за здравето на всички. С мъка разправях на мама как съм чакал колет, а за мене все нямаше.

Беше 24 май 1918 година. Най-сетне вкъщи! След толкоз мъки да оцелееш е цяло щастие. Все едно се върнах от оня свят. Мама се зарече на този ден да подава курбан за мое здраве. Няколко дена след моето завръщане все идваха близки и роднини на откаранието в Молдова. Разправях им за ужасните две години там, за глада, за болестите, за смъртта. Останалите, откарани от село, си дойдоха по-късно. Животът ми продължи: задомяване, деца, внуци. . . Но докато съм жив, ще разказвам за моите патила."

Люба РАДОСЛАВОВА

